

VILJO TERVONEN

Pál Hunfalvy Ruotsissa

Karl Adam Lindström, tukholmalainen ystävä

When studying Pál Hunfalvy's letters from Finland in the Manuscript Collection of the Hungarian Academy of Sciences the author found two letters from the Swedish journalist Karl Adam Lindström (1816–1885). The first of the two dates from 1858 and it informs us that Lindström had a Hungarian fiancée, whom he married in the same year. The second letter dates from 1861, and was posted in Stockholm. In this Lindström is asking Hunfalvy to persuade his brother János to accept the post of correspondent for the journal *Nya Dagligt Allehanda*, edited by Lindström himself. The author has not learnt whether Lindström ever found a Hungarian correspondent for his journal or whether the two scholars' correspondence was more extensive than these two letters suggest. It also remains for further study to what extent Lindström reported to his Swedish readers on Hungary.

Kerätessäni Unkarin Tiedeakatemian käsikirjoitusarkistosta Pál Hunfalvyn suomalaisilta saamia kirjeitä löytyi näiden joukosta kaksi, joiden lähettäjä on ruotsalainen Karl Adam Lindström (1816–1885). Vuonna 1987 Suomalais-Ugrilainen Seura julkaisi Toimituksia- sarjassa numeron 197: Pál Hunfalvy ja suomalaiset. Kirjeitä vuosilta 1853–1891 (tuonnempana PHS). Tähän kokoelmaan Lindströmin kirjeet eivät tietenkään kuuluneet.

Hunfalvyn matkakirjassa *Utazás a Balt-tenger vidékein* (Pest, 1871) toisen osan VIII luvussa on seikkaperäinen kuvaus Hunfalvyn ja hänen seuralaistensa, vaimon ja tämän kahden veljentyttären viipymisestä myös Ruotsissa kotimatkan alettua Turusta puolivälissä elokuuta 1869.

Tapansa mukaan Hunfalvy aloittaa myös VIII luvun luettelemalla ne asiat, joita luvussa käsitellään. On hämmästyttävää, että hän muutaman viikon aikana on kyennyt keräämään tällaisen määrän vankkaa asiatietoa, josta paljon puhuvana todistuksena ovat Tukholmaa käsittelevät sivut 325–367. Mistä hän on saanut luotettavaa lähdemateriaalia, kuka on häntä avustanut, ehkä juuri K. A. Lindström? Tukholman kaupungista, eri kaupunginosista, sijainnista, kuninkaanninnasta, kansallismuseosta, valtionarkistosta, kuninkaiden patsaista sekä näihin liittyvistä historian tapahtumista sekä monesta muusta VIII luku antaa täsmällistä tietoa.

K. A. Lindströmin ensimmäinen kirje (Ms 4752/88) on päivätty Firenzessä 13.3.1858. Tällöin Lindström oli 42-vuotias. Hänen siihenastisista elämän-

vaiheistaan tärkeimmät ovat seuraavat: hän väitteli filosofian tohtoriksi 1848, toimi Ruotsin valtionarkistossa amanuenssina sekä Våktaren (Vartija)-lehden toimittajana herättäen huomiota terävillä ulkopoliittisilla artikkeleillaan Krimin sodan (1856–1856) aikana¹. Kirjeestä käy ilmi, että hän oli ollut tekemisissä itseään kuusi vuotta vanhemman Hunfalvyn kanssa jo aikaisemminkin ja että heidän välillään vallitsi luottamuksellinen suhde.

Lindström kirjoittaa: „Kuten tiedätte, minun morsiameni on Pestistä. Appeni on hattumaakari, mutta hän joutui lopettamaan liikkeensä viime vuonna. Hän on kunnan mies, tehnyt työtä koko elämänsä ajan kuin orja, mutta nyt hän on puilla paljailla. Lähtiessäni Pestistä kaikki oli hyvin ja hän ansaitsi sen verran, että pystyi huolehtimaan itsestään ja pikku tyttärestään². Lähtöni jälkeen on hänen työnantajansa tehnyt konkurssin, jonka vuoksi appeni on menettänyt työansionsa ja kaiken lisäksi vielä sairastunutkin.”

Lindström pyytää hädissään Hunfalvya auttamaan appeaan noin 50 guldenilla, koska hänen matkakassansa alkaa olla jo aivan lopussa. Huhti-toukokuun vaihteessa hän lähettää apelleen avustusta niin paljon, että Hunfalvy saa lainaamansa rahat takaisin. – „Teidän inhimillisyytenne ja hyvyysenne perusteella olen vakuuttunut siitä, että annatte anteeksi minulle minun julkeuteni.” Lindström tuntee myös Hunfalvyn nuoremman veljen Jánosin, joka on kirjeessään Lindströmille kertonut menneensä naimisiin. Hänelle Lindström lupaa lähettää kirjeen Ruotsista palattuaan kotiin.

Vuodet 1858 ja 1859 olivat käännekohtia Lindströmin elämässä. Edellisenä vuonna hän solmi avioliiton 42-vuotiaana unkarittarensa kanssa. Tämän täydellinen nimi oli Amalia Christina Elisabeth Kronesz, 17 vuotta miestänsä nuorempi (1833–1923). Seuraavana vuonna Tukholmassa perustettiin uusi päivälehti Nya Dagligt Allehanda (= Kaikenlaisia päivittäisiä uutisia), jonka päätoimittajan paikkaa tarjottiin Lindströmille. Tuore päätoimittaja yritti lähettää kirjeen Hunfalvylle 1859 entisen esimiehensä valtionarkiston hoitajan J. J. Nordströmin³ mukana, joka oli lähdössä ulkomaanmatkalle. Tämä lupasi käydä Unkarissakin, mutta ei poikennutkaan sinne, vaan palasi kotiin kirje mukanaan.

Toinen Lindströmin kirje (Ms 4752/89) on päivätty Tukholmassa 2.7.1861. Kirjeen alussa Lindström pahoittelee vaiteliaisuuttaan, ilmoittaa olevansa se ruotsalainen, joka „sai nauttia joitakin vuosia sitten monta kertaa Teidän vieraanvaraisuuttanne ja ystävällisyyttänne”, ja sanoo elävänsä onnellisessa avioliitossa unkarittarensa kanssa. Samalla hän kertoo Hunfalvylle, että edellä mainittu lehti

¹ Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok, band 5, 22. Stockholm 1949.

² Ilmeisesti morsiamen nuorempi sisar.

³ Nordström, Johan Jakob (1801–1874), valtio-oikeuden, kansainvälisen oikeuden ja kansantaloustieteen professori Helsingin yliopistossa 1834–1846; jyrkän laillisuuskannan edustajana joutui erimielisyyksiin yliopiston viranomaisten kanssa ja siirtyi Ruotsiin.

on saanut hyvän levikin Ruotsissa, samoin myös Suomessa ja Tanskassa, jonkin verran myös Norjassa. Seuraava ote kirjeestä on huomionarvoinen: „Unkarin olojen tuntemuksesta minulla on suurta hyötyä, ja olen julkaissut pitkiä artikkeleita Unkarista kumotakseni saksalaisten [tarkoittanee: itävaltalaisien] panettelut. Minusta näyttää, että vasta minun välitykselläni lukijakunta on saanut oikean käsityksen Unkarin oloista. Näinä kahtena vuotena [1859–1861] ei millään muulla lehdellä ole ollut sellaista vaikutusta julkiseen mielipiteeseen kuin minun lehdeläni.”

Kohteliaan sanakääntein Lindström kääntyy Hunfalvyn puoleen saadakseen lehdelleen kirjeenvaihtajan Pestiin. Hän toivoo János Hunfalvyn suostuvan tähän toimeen. Lehti tahtosi saada selkeitä paikallisia kommentteja päivän tapahtumista. Lindström lupaa maksaa Pestin kirjeenvaihtajalle paremman palkkion kuin Englannin ja Ranskan kirjeenvaihtajille, toivomuksena on kaksi, ainakin yksi kirje kuukausittain. „Kaikki mikä saadaan suoraan Unkarista luetaan ahmimalla. Jollei veljenne ryhdy kirjeenvaihtajaksemme, pyydän kohteliaimmin, että koettaisitte hankkia jonkun toisen tähän toimeen... Ennen kaikkea haluaisin saada tietää, millaisia suuria muutoksia Unkarissa on tapahtunut minun sieltä lähdettyäni.”

Hunfalvyn ja Lindströmin kirjeenvaihtoa on ollut enemmänkin kuin tässä esillä olevat kaksi Lindströmin kirjettä. Ote jälkimmäisestä Lindströmin kirjeestä: „Eräässä Teiltä saamassani kirjeessä ilmaisitte halunne oppia tuntemaan tieteellisesti sivistyneen suomalaisen.” Lindström ehdottaa entistä esimiestänsä J. J. Nordströmiä⁴, Suomessa syntynyt miestä, ja sanoo: „Viime vuosina ei kukaan ole kyennyt vaikuttamaan hänen laillaan meidän oloihimme. Valtiopäivämiehenä, kirjailijana, kaikkien mahdollisten komiteoiden jäsenenä, kaikkialla on havaittavissa hänen voimakas vaikutuksensa asioiden kulkuun. Kaiken lisäksi hän on todellinen gentlemanni.”

Hunfalvyn tiedustelun ymmärtää, sillä kirjeenvaihto Elias Lönnrotin kanssa oli kestänyt vain vuoden verran 1853⁵. Tämän jälkeen Hunfalvy saa kirjekumppanikseen originellin D. E. D. Europaeuksen. August Ahlquist kirjoittaa Hunfalvylle ensi kerran 18.10.1862 palattuaan matkaltaan Tanskaan, Saksaan, Böömiin ja Unkariin⁶. Alussa mainittu teos PHS osoittaa, kuinka laajaksi Hunfalvyn kirjeenvaihto suomalaisten kanssa paisui.

Matkakirjan seuraavasta otteesta⁷ näkee, miten Hunfalvy oli valmistellut siirtymistään Ruotsiin:

⁴ Ks. selitys 3.

⁵ PHS, 1–15.

⁶ PHS, 128–130.

⁷ Utazás II, 327–328.

A hajó megállapodván, a parton lesöket vizsgálgátám, ha találok-e köztök valakit, a ki talán minket vár. Mert egyszer egy svéd fiatal utazó Pesten hosszabb ideig való tartózkodtában, s innen a keletre tett utazásából visszatérvén, megint gyakran szíves vala meglátogatni; Stockholmból is néhányszor levéllel keresett volt fel. Annak tehát Helszingforsból jelentettem, hogy Stockholmba is szándékozom, azt kérdeztvén, ha vajjon ott tölti-e a nyarat? Egyébiránt Lindström úr, mint az első stockholmi „Nya dagligt Allehanda” című politikai lapnak szerkesztője, alkalmasint itthon van, úgy okoskodom vala, mikor szemlére vevém az embereket. Mert ha őt szerencsés véletlen ide hozta volna, s ha szállásra segítene, nagyon jól esnék ma.

Lindström oli tullut laivarantaan yhdessä vaimonsa ja tämän sisaren kanssa ottamaan vastaan vieraita. Naisväki puhui mielellään unkaria, niin että maihin nousseet matkalaiset eivät tunteneet lainkaan saapuneensa vieraan maan satamaan.

Ennen Hunfalvyn tuloa Tukholmaan Lindströmin lehti julkaisi 7.8.1869 kuvauksen juhlapäivällisistä, jotka oli pidetty unkarilaisen vieraan ja hänen seurueensa kunniaksi Helsingissä 25.7.⁸ Lehti oli liittännyt artikkelin alkuun painokkaan virkkeen: „Suomen ja unkarin kielessä on havaittu sellaista samanaltaisuutta, että se kielii olennaisesta heimolaisuudesta.” Helsinkiläisen alkutekstin mukaan todetaan, että molemmat kansat erilaisten vaiheiden jälkeen ovat tieteen avulla lähenemässä toisiaan ja oppivat tuntemaan toisensa. – Emme tiedä, missä määrin nämä sanat olivat vakuuttavia ruotsinmaalaisen lukijakunnan mielestä; sen tiedämme, miten ivallisesti omat ruotsinkielisemme⁹ ajattelivat kielisukulaisuudesta turkkilais-ugrilaisen sodan aikana.

Hunfalvyn Ruotsin-ohjelmaan kuului myös käynti Uppsalan yliopistokaupungissa, Lindström oli matkaoppaana. Vaikka olikin kesäloman aika, Hunfalvy sai tavata yliopiston kirjaston virkailijoiden lisäksi nuoren tiedemiehen Märten Birger Richertin¹⁰. Paikallinen lehti Upsala-Posten julkaisi seikkaperäisen selostuksen Hunfalvyn siihenastisesta elämäntyöstä alkaen vuodesta 1848, poliittisesta toiminnasta 1860-luvulla ja lopullisesta päätöksestä ryhtyä kielentutkijaksi. – „Tähän hän on tuntenut viehtymystä nuoruusvuosista lähtien, ja tällä tieteenalalla hänen nimensä on tullut tunnetuksi Unkarin rajojen ulkopuolella... Vuosien ajan hänen laajojen tutkimustensa aiheena on ollut suomalainen ja unkarilainen kieliheimo.” Lehti toivoo, että on syntymässä kiinteä yhteys Uppsalan yliopiston ja unkarilaisen kielentutkijan välillä.

⁸ PHS, 358.

⁹ Ks. Tervonen: Antti Jalava in: Ystävät, sukulaiset, SKS 1984, 78–79.

¹⁰ Richert, Märten Birger (1837–1886), kokeiltuaan eri tieteenaloja päätyi kielitieteeseen, vuodesta 1877 pohjoismaisten kielten professori.

Tästä lehtiartikkelista saamme tarkan tiedon, koska Nya Dagligt Allehanda julkaisi sen 7.8.1869. Helsinkiläinen Hufvudstadsbladet seuraa esimerkkiä 27.8., mutta oikaisee ruotsalaislehden ilmoituksen, että Hunfalvy on yllättänyt suomalaiset „puhumalla suomea esteettömästi, vaikka ei ole koskaan ollut tekemisissä jonkun suomalaisen kanssa”. Helsinkiläislehti toteaa, että vaikka Hunfalvy ei puhukaan suomea, hän tuntee kieleemme erinomaisesti ja ymmärtää sekä suomalaisen puheen että kirjoituksen. Lehden toimitus pitää aiheellisena luetella ne suomalaiset, jotka ovat tavanneet Hunfalvyn Unkarissa: professori A. Ahlqvist, tohtorit K. Collan, O. Donner sekä O. Blomstedt. [Joukosta puuttuu B. O. Schauman.] – Nya Dagligt Allehanda palaa Hunfalvyyn vielä 25.8. uutisessaan Kööpenhaminan arkeologikongressista (27.8.–3.9.1869), johon Hunfalvy osallistui lähdettyään Ruotsista. – Hunfalvyn lannistumatonta havaintokykyä ja matkareittiä selventävien asiatietojen hankintaa todistavat myös kirjan viimeiset parikymmentä sivua (II osa, 367–388), joilla tehdään selkoa matkasta Tukholmasta Kööpenhaminaan.

Lindström mainitsee toisessa kirjeessään Hunfalvyille julkaisseensa lehdessään pitkiä artikkeleita Unkarista. Tästä emme voi saada tarkkoja tietoja, koska Helsingin yliopiston kirjastossa on poikkeuksellisesti juuri Lindströmin lehdestä vain hajanumeroita. Sen sijaan tärkeänä lähteenä voi pitää suppeahkoa juhla-albumia¹¹ 1859 – 1 December – 1884, joka ilmestyi 1.12.1884. Tällöin Lindström oli ollut 25 vuotta lehden päätoimittajana. Eri lehdissä julkaistuissa onnittelukirjoituksissa tähdennetään Lindströmin oppineisuutta ja laajaa tietomäärää, luetellaan pitkä rivi maita, joissa hän on käynyt: Saksa, Belgia, Ranska, Espanja, Italia, Unkari, Egypti, Turkki, Syyria, Palestiina „ja vielä monta muuta”. [Hunfalvy mainitsee Lindströmin viipyneen Pestissä pitkähkön aikaa.] – Albumissa sanotaan: „Hän puhuu ja kirjoittaa vaivattomasti saksaa, ranskaa, englantia ja italiaa, myös unkaria, jonka hän on oppinut vaimoltaan, samoin rouva Lindström on harvinaisen kielitaitoinen.”

Juhla-albumin suomalainen lukija kiinnittää erikoisesti huomiota rouva Amy (Amalia) Lindströmille kirjoitettuun runoon. Sen tekijä on suomalaissyntyinen Emil von Qvantén (1827–1930), kuuluisan Suomen laulun¹² kirjoittaja, joka innokkaana skandinavismien kannattajana oli asettunut asumaan Tukholmaan 1853. Haltioituneena hän kuvaa unkarittaren suloisuutta, rakastettavuutta, hui-mapäisyyttä, joka on kuin „pustan vapaat tuulet”; hän vakavoituu muistaessaan rakkaan, kalliin isänmaansa, sen surut ja kunnian päivät; runossa on häivähdys historiaa, Kossuthin ja Görgeyn nimi mainitaan. – Selvyiden vuoksi todetta-

¹¹ K. A. Lindström och Nya Dagligt Allehanda

¹² Fredrik Paciuksen säveltämä, ilmestyi unkariksi ensi kerran József Harrachin toimittamassa sekakuorolaulujen valikoimassa Magyar Arion I, II (1892–1893) Béla Vikárin kääntämänä, neljäs-tä säkeistöstä ensimmäinen on painettu sekä unkariksi että suomeksi.

koon, että Qvantén oli Lindströmin lehden musiikkiarvostelija, kai myös perheuttu. Jo 11.5.1848, 21-vuotiaana, hän erittelee terävästi Euroopan henkistä ja poliittista tilaa kirjeessään B. O. Schaumanille¹³, Suomettaren silloiselle ulkomaanosaston hoitajalle.

Toimittamassani kirjassa PHS on sivuilla 355–365 jakso Tietoja Hunfalvystä Suomen lehdistössä. Utazás-kirjan ilmestyttyä 1871 seuraavana vuonna ylioppilas E. Selin¹⁴ esitti otteita siitä Suomalaisen Seuran kokouksessa, samana vuonna Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi pitkän kirjoituksen 3:nnessa numerossa „Ulko-maalaisen mietteet Suomesta”. Kun oli saatu Hunfalvyn kirjan I osan saksankielinen käännös „Reise in den Ostseeprovinzen Russlands” v. 1874, suomensi B. F. Godenhjelm siitä tärkeimmät kohdat Viron- ja Liivinmaan yhteiskunnallisista oloista. Nämä ilmestyivät Kirjallisen Kuukauslehden ensimmäisessä numerossa sivuilla 10–16. Näin ollen suomea taitavat lukijat saivat jokseenkin tarkan kuvan Hunfalvyn monipuolisen matkakirjan sisällöstä.¹⁵

Entä ne suomenmieliset, jotka eivät osanneet tarpeeksi hyvin suomea? Heitä varten julkaistiin ruotsinkielistä Morgonbladet-lehteä 1872–1884. Lehden päätoimittaja oli Johan August Hagman (1841–1885), helsinkiläisen fennomaanipiirin jäsen, mm. Antti Jalavan läheinen ystävä¹⁶. Lehdessä julkaistiin laaja, erittäin ansiokkaasti laadittu kolmiosainen artikkeli Hunfalvyn matkasta Itämeren seuduilla (166, 167, 172, 177/1874). Artikkelisarjan ensimmäisen osan alussa sanotaan, että tämä erinomainen unkarilainen tiedemies on laatinut näiden maiden elämästä ja historiasta kuvauksen, joka todistaa hänen perusteellista asioiden hallintaansa ja harvinaisen tarkkaa havaintokykyään. Morgonbladet ilmoittaa lähteen: K. A. Lindströmin lehden Nya Dagligt Allehanda. Artikkelisarjan lopussa selostetaan tarkasti I osan X luku A magyar nyelv rokonsága. Siinä Hunfalvy torjuu epätieteellisiksi havaitut olettamukset unkarin kielen sukulaisuudesta sanskriitin, kiinan, mongolisten ja turkkilaisten kielten kanssa. Hunfalvy puhuu suomalais-ugrilaisesta kieliryhmästä; kielisukulaisuudesta on todistuksena joukko samankaltaisia sanoja sekä kieliopillisten muotojen samankaltaisuus. – Artikkelisarjan kirjoittajaa ei ilmoiteta, mahtoiko olla itse päätoimittaja? (Tämä Morgonbladetin artikkeli samoin kuin edellä mainittu B. F. Godenhjelmin kirjoitus puuttuvat valitettavasti PHS:n sarjasta Tietoja Hunfalvystä Suomen lehdistössä.)

¹³ Helsingin yliopiston kirjasto Coll. 198.

¹⁴ O. Blomstedtin kuoleman jälkeen (1871) ainoita suomalaisia, joka osasi unkaria. PHS, s. 404 virhe: Selin syntyi 1844. – Selin käänsi ruotsiksi vogulien taruja, mm. tarun maailman luomisesta. Tarut julkaisi Helsingfors Tidningar 68, 71, 78, 81, 83/1866. Hunfalvy lähetti „Reguly Antal Hagymányai” -teoksen 1864 Suom. Kirj. Seuralle (PHS, 138).

¹⁵ Lisätietoja Hunfalvyn kirjan vastaanotosta Suomessa PHS, 144, 147, 253–254.

¹⁶ Jalavan oivallinen henkilökuvaa Hagmanista Ilona Jalavan kirjassa Antti Jalava. Tavallisen miehen tarina. WSOY. Porvoo 1948, 233–235.

K. A. Lindström kuoli 1885, saman vuonna myös Morgonbladetin toimittaja Hagman, Hunfalvy eli heidän jälkeensä vielä kuusi vuotta, Lindströmin unkaritar saavutti 90 vuoden iän.

Jäämme vastausta vaille muutamiin kysymyksiin:

Saiko Lindström lehdelleen Pestin kirjeenvaihtajan?

Onko Ruotsissa tallella Hunfalvyn kirjeitä Lindströmille?

Onko Unkarissa tallella Lindströmin kirjeitä János Hunfalvyille?

Tarkistin sekä Ch. Pierre Backmanin ja Béla Lefflerin kirjan *Ungern i kultur och historia* (Unkarin kulttuuria ja historiaa), Stockholm 1924 sekä Bertha Kelemenin kirjan *Magyarok és Svédok*, Budapest 1946. Kummastakaan ei löydy Hunfalvyn nimeä. Ehkä tuleva tutkimus näyttää, oliko hänen käynnillään ja matkakirjallaan mitään merkitystä ruotsalaisille; ehkä joku selvittää senkin, missä määrin K. A. Lindström teki Unkaria tunnetuksi lukijakunnalleen.